

Versenyképességi kulturális orientációk azonosítása vezetői narrációkból

Mikulás Gábor

GM Consulting
mikulasg@gmconsulting.hu

1 Bevezetés

Az információs szolgáltatásokban hitelességi szempont, hogy a döntéshozatali folyamatot több forrásból, illetve szempont szerint összeállított információs csomag támogassa, hiszen így javul a döntés megalapozottsága. Források lehetnek az ügyben érintettek korábbi sajtómegjelenései, üzleti tranzakciós adatai, vonatkozó céginformációk, továbbá az illetékesek nyilatkozatai is, melyeket például telefonos vagy személyes kapcsolatfelvétel útján lehet „beszerezni”. Ezek gyakran a legértékesebbek is, hiszen olyan adatok merülhetnek fel, melyek mások által is elérhető, nyomtatott formában (még) nem léteznek. További jellemzője ezeknek az információknak, hogy „gyenge jelek” [1], azaz a változások előjeleit a versenykörnyezetben nem „harsányan” (pl. értékesítési diagram), hanem szerényen (pl. munkatársak nyilatkozatai) jelzik. Ezek a narrációk (szöveges közlések) – amennyiben originálisak, azaz pr-es szakember, újságíró vagy más közvetítő által nem „manipuláltak” – nemcsak a közölt tényadatok, hanem azon túlmutató, szélesebb közönség által kevésbé azonosítható szövegmélyi információt is tartalmaznak, melyek szövegelemzés segítségével azonosíthatók, értékes, unikális, és gyakran prediktív információt kínálva a megrendelőnek. Az információs szolgálatok tehát szélesedhet, értékesebbé válhat általuk [2]. Ezekhez az információkhoz nyújt segítséget például a kultúrakutatás eszközei.

A Sapir—Whorf-hipotézisből [3] kiindulva – mely a tudat és a nyelv közötti kapcsolat meghatározó voltát emeli ki – természetesnek tűnik a narráció tudatos vagy tudat alatti identitásmegerősítő funkciója. „... a jellegzetes nyelvi elemek ismételt kimondása megerősíti, és újra létrehozza a csoport értékeit, valamint az egyén státusát és szerepeit. Ezeknek az eszközöknek a segítségével fenntartják a csoport belső koherenciáját, és világosan meghatározzák annak határait (a kívülállók nem használják a jellegzetes formákat).” [4] Ezért nem is meglepő, hogy narratív pszichológia elméleti keretében az emberi tapasztalat – benne a kulturális orientáció – narratív formákba szerveződik. Egy szociális reprezentáció – például szervezeti kulturális konstrum – megosztása és megvitatása így tartalmának narratív szerveződésén keresztül történik.

2 Kultúrakutatás és versenyképesség

„A [szervezeti] kultúra a közösség tagjainak közös tapasztalatokból származó és generációkon keresztül átöröklődő, a közösség valamennyi tagja által osztott motívációinak, értékeinek, meggyőződéseinek, identitásainak és a lényeges események kö-

zös értelmezéseinek vagy jelentéseinek összessége.” [5] Az utóbbi harminc évben többféle iskola kidolgozta módszertanát a kulturális orientációk feltérképezésére. A nemzetközi GLOBE-projekt (Global Leadership and Organizational Behavior Effectiveness)¹ Szervezetek középvezetőinek kérdőíves felmérése által határoz meg különböző szinteket kilenc kulturális dimenzióban [6], nemzetek és szervezetek szintjén egyaránt. Ezeket a dimenziókat – kulturális orientációkat – az 1. táblázat tartalmazza.

1. táblázat: Kulturális orientációk a GLOBE-kutatásban.

hatalmi távolság	„Annak mértéke, hogy egy szervezet vagy a társadalom tagjai mennyire várják el és fogadják el a hatalom egyenlőtlen eloszlását, hogy a hatalom a szervezet vagy kormány magasabb szintjére rétegződjön, és oda koncentrálódjon.”
bizonytalanságkerülés	„Annak a mértéke, hogy egy szervezet vagy a társadalom tagjai kialakult társas normákra, rituálékra, és bürokratikus gyakorlatra támaszkodva mennyire törekszenek a bizonytalanság elkerülésére, mérsékelve ezzel a jövőbeli események előrejelezhetetlenségét.”
intézményi kollektívizmus	„Annak a mértéke, hogy a szervezetek és társadalom intézményi normái és gyakorlata mennyire bátorítják és jutalmazza az erőforrások kollektív elosztását és a kollektív cselekvést.”
csoporkollektívizmus	„Annak a mértéke, hogy az egyének szervezetükben vagy családjukban mennyire juttatják kifejezésre büszkeségüket, lojalitásukat és összetartozás-érzésüket.”
nemi egyenlőség	„Annak a mértéke, hogy a társadalom vagy egy szervezet mennyire minimalizálja a nemi szerepek közti különbségeket elősegítve ezzel a nemek közötti egyenlőséget.”
rámenősség / asszertivitás	„Annak mértéke, hogy az egyének társas kapcsolataikban mennyire határozottak (asszertívek), szembenállóak (konfrontatívák) és agresszívek szervezeteikben vagy a társadalomban.”
teljesítményorientáció	„Annak a mértéke, hogy egy szervezet vagy a társadalom mennyire bátorítja a csoporttagokat a teljesítmény növelésére és a kiválóságra, és mennyire jutalmazza őket ezért.”
jövőorientáció	„Annak mértéke, hogy egy szervezet vagy a társadalom tagjai milyen mértékben adják a fejüket olyan magatartásformákra, mint a tervezés, a jövőbe való befektetés, a javak egyéni vagy kollektív felélésének elhalasztása.”
humánorientáció	„Annak a mértéke, hogy a szervezetek vagy a társadalom tagjai mennyire bátorítanak és jutalmaznak másokat arra, hogy igazságosak, méltányosak, önzetlenek, barátságosak, nagylelkűek, gondoskodók és kedvesek legyenek.”

A módszertan kérdőíves felmérésében külön rákérdez a válaszadó által tapasztalt (leíró), illetve a szerinte kívánatos (normatív) állapotra, mindezeket országos és szervezeti szintre vonatkoztatva egyaránt.

¹ A projekt weboldala: <http://www.thunderbird.edu/sites/globe/>

A kilenc orientáció közül Bakacsi [7] kutatásában hatot jelölt meg, melyek prediktív módon határozzák meg adott országok versenyképességét. (Versenyképesség: a World Competitive Yearbook definíciója szerint: „A versenyképesség elemzi, hogy a nemzetek és a vállalatok hogyan menedzselik kompetenciáik összességét annak érdekében, hogy jólétet és profitot érjenek el.” [8]) Bakacsi kutatása szerint

- pozitívan korrelál a várható versenyképességgel a bizonytalanságkerülés, az intézményi kollektívizmus, a teljesítményorientáció és a jövőorientáció leíró, társadalmi szintű értékeivel
- negatívan korrelálva jelzi előre a versenyképességet hatalmi távolsági index és a csoportkollektívizmus (büszkeség a saját csoportra) leíró, társadalmi szintű értékeivel.

Ez a tapasztalat alapvetően összecseng más módszertanok – pl. Hofstede, Trompenaars és Hampden-Turner felméréseivel is. (Megjegyzendő, hogy a versenyképességnek mindig lehetnek a benchmarktól eltérő útjai is.)

A kutatásban a vonatkozó irodalmak alapján feltételeztük, hogy a vezető és a szervezet kultúrája hosszabb távon azonos, vagy erősen megközelítik egymást. Feltételeztük továbbá azt is, hogy országos vagy társadalmi szinten azonosak a versenyképességi orientációk, mint szervezeti szinten.

A kutatás egyrészt arra kereste a választ, hogy a versenyképességi orientációk mennyiben mutathatók ki felsővezetői narrációk tartalomelemzésén keresztül. A másik cél: a vizsgált szervezetek versenyképességi szempontú jellemzése a kapott eredmények tükrében.

3 Módszertan

3.1 GLOBE-kérdőív

A kiválasztott négy, szolgáltatásaiban az információfeldolgozás valamely formáját végző szervezet közül kettő magánvállalkozás (magyar tulajdonú regionális tanácsadó cég illetve alapítványi tulajdonú kiadóvállalat) illetve egy állami nagyszervezet, valamint annak regionális egysége volt. A GLOBE-kérdőív a középvezetők töltötték ki. A kérdőívek feldolgozását a hazai GLOBE-központ munkatársai végezték.

3.2 Interjú készítése, a szöveg feldolgozása

Az interjúkat a csúcsvezetőkkel készülték. Feltétel volt, hogy a csúcsvezető legalább öt évet töltsön el az adott szervezet kultúrájában. A félig strukturált interjúban a csúcsvezetők négy kérdésre válaszolva a cégtörténetről, saját karrierjükéről, a cégtervekről és egy-egy személyes sikerről, kihívásról beszéltek, mely fejenként 3000-tól 4000 szóig terjedő korpuszt eredményezett.

A kapott korpuszelemzésre történő előkészítése a tagolást jelentette, melynek alapja: egy gondolat – egy egység. Azon belül, ha ugyanannak a gondolatnak más szempontja kerül előtérbe, az újabb egység. Szintén új egység, ha a gondolaton belül más szemszögébe helyezkedik a beszélő. A tagolás befolyásolhatja az orientációs változók számát. Időnként előfordult, hogy a közbeékelés esetén a közbeékelte szöveget a feldolgozás során a befogadó szöveg utánra helyeztem (így a befogadó szöveg orientációja nem kétszer, hanem egyszer jelöltetett). E módszer természetesen nem minden esetben adhat egyértelmű tagolást.

Bár a tartalomelemzésnek, diskurzuskutatásnak kiterjedt irodalma van, az irodalomkutatás során nem találtam kultúrakutatói célra kész hazai, illetve külföldi módszertant, emiatt és a korlátozott kapacitás miatt a kutatás – a módszertani kísérletezés vállalva – négy szolgáltató szervezetre korlátozódott. A saját módszertani alkalmazás első lépése az irodalomkutatás során talált – a kultúrakutatás szempontjából – rész megoldások [8] áttekintése volt. E tapasztalatok hasznosnak bizonyultak a szövegfeldolgozás utáni kiegészítő szövegjellemzés során.

A korpusz feldolgozása két módszerrel történt: tartalomelemzéssel és motivációkutatással.

3.3 Tartalomelemzés

Kérdése: mekkora a Bakacsi által meghatározott versenyképességi orientációk szerinti tartalmi motívumok számaránya a szövegekben. Az interjúszövegek leírt változatait a tartalomelemzés során egy e célra készített néhány oldalas instrukció alapján két független kódoló kódolta, a vitás eseteket egy harmadik személy bírálta felül. Feldolgozásra olyan kódok kerültek, melyeket két kódoló egybehangzóan vett találatnak, azaz a hat GLOBE-orientáció legalább egyikének pozitív vagy negatív narratív kódjaként.

3.4 Motivációkutatás

Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor által felvázolt motivációrendszer és a versenyképességi orientációk megfeleléseinek számaránya a szövegekben. A motivációelemzéshez a beszéd szerkesztési sajátosságait kell megfigyelni és jelenlétükből, azok mértékéből kapcsolódásaiból következtethetünk arra, hogy a beszélőt milyen hajtóerők mozgatják [10]. A motivációk területei:

- kapcsolatteremtés
- környezeti hatások
- ismeretek rendezése
- tekintély- és mintakövetés
- feladatvégzés szükséglete
- az „erkölcs” szükséglete
- birtoklás
- a „dominancia” szükséglete
- szabadság, személyre szabott életmód
- életcéligény.

A szerzőpáros minden motivációt három részre bont: belső késztetések, célok és megfeleléskészségek. Megállapításuk szerint akkor van bennünk viszonylagos harmónia, ha a három motivációfajta egyensúlyban, nagyjából egyenlő arányban van jelen személyiségünkben [11]. A felsorolt motivációk nem feleltethetők meg egyértelműen a kulturális orientációknak, viszont megállapíthatók szorosabb rokonvonások közöttük. Pl.: a dominancia szükséglete a hatalmi távolsági indexszel.

A kódolást a motivációkutatással ellentétben egy kódoló végezte, ezért a keletkezett adatok csak tájékoztató jellegűek.

3.5 Az adatok feldolgozása; trianguláció

A kutatás tehát háromfelől közelített a versenyképességi orientációkhoz. Mindezt kiegészítette a versenyképességi orientációkkal kapcsolatos irodalomkutatás a pszichológiai, szociológiai és vezetéstudományi irodalomban.

A tartalomelemzés, a motivációkutatás és a GLOBE-eredmények közötti korrelációkat az SPSS elemzőszoftver mutatta ki. A korrelációs tábla input-adatai:

1. GLOBE: normatív szervezeti, normatív országos, leíró szervezeti, leíró országos dimenziókban a hat versenyképességi orientáció (hatalmi távolság, bizonytalanságkerülés, csoportkollektívizmus, intézményi kollektívizmus, teljesítményorientáció, jövőorientáció)
2. Tartalomelemzés: a fentebb leírt hat versenyképességi orientáció megjelenése a cégtörténet, életút, cégtervek és a siker, kihívás narratív egységekben
3. Motivációkutatás: a fentebb leírt hat versenyképességi orientáció megjelenése a cégtörténet, életút, cégtervek és a siker, kihívás narratív egységekben.

A korrelációvizsgálat során a GLOBE—tartalomelemzés, GLOBE—motivációkutatás és a tartalomelemzés—motivációkutatás kerültek sorra.

A vizsgált szervezetek kis száma miatt a kapott eredmények óvatosan kezelendők, ugyanakkor több, szakirodalmakból már ismert mintázat is kirajzolódott az eredményekből. Ilyen például az ingajelenség [10], mely az országos szinten a normatív és a leíró értékek közötti különbséget jelzi, azaz az emberek által követendőnek tartott illetve ténylegesen követett gyakorlat közötti űrre utal.

4 Eredmények

A vizsgált hat versenyképességi orientációból háromban sikerült következtetések levonására alkalmas mintákat találni. Ezek az orientációk: hatalmi távolság, csoportkollektívizmus és intézményi kollektívizmus.

4.1 Hatalmi távolság

2. táblázat: A hatalmi távolság korrelációi (a negatív korrelációk szürke háttérrel kiemelve).

	Tartomelemzés				Motivációkutatás			
	Norm. szerv.	Norm. orsz.	Leíró szerv.	Leíró orsz.	Norm. szerv.	Norm. orsz.	Leíró szerv.	Leíró orsz.
Cégtörténet	0,744	0,738	0,860	-0,826	0,499	0,684	0,822	-0,809
Életút	0,773	0,795	0,803	-0,859	-0,038	0,752	0,333	-0,832
Cégtervek	0,786	0,633	0,272	-0,545	0,644	0,424	0,010	-0,293
Siker, kihívás	0,866	-0,034	0,461	0,061	0,228	0,782	0,574	-0,882

A mintákat elemezve, jelzéseiket összegezve azt feltételezhetjük, hogy a hatalmi távolságra utaló narratív jelek esetén a nyilatkozó

- hatalmi távolságot tart kívánatosnak szervezeti és országos szinten
- szervezeti szinten hatalmi távolságot tapasztal
- országos szinten nem tapasztal hatalmi távolságot.

Ez az eredmény – a Bakacsi-féle kutatásban meghatározott versenyképességi mintázattal összevetve – magasabb szintű versenyképességre utal.

4.2 Csoportkollektívizmus

3. táblázat: A csoportkollektívizmus korrelációi.

	Tartomelemzés				Motivációkutatás			
	Norm. szerv.	Norm. orsz.	Leíró szerv.	Leíró orsz.	Norm. szerv.	Norm. orsz.	Leíró szerv.	Leíró orsz.
Cégtörténet	0,365	0,736	0,604	-0,835	0,583	0,225	0,722	-0,295
Életút	-0,206	0,174	-0,215	-0,188	-0,698	0,461	-0,580	-0,380
Cégtervek	-0,028	-,972(*)	-0,387	,993(**)	0,519	-0,512	0,390	0,468
Siker, kihívás	0,162	0,565	0,312	-0,643	0,175	0,003	0,105	-0,081

A jövőre vonatkozó cégtervek esetén valószínűsíthető az ingajelenség (a normatív országos és a leíró országos érték ellentétes irányban „leng ki”). A múltira vonatkozó interjú témák esetében ez csak alacsony szintű korrelációk mintázatával mutatkozik meg.

A mintákat elemezve, jelzéseiket összegezve azt feltételezhetjük, hogy a (cég)tervekben csoportkollektívizmusra utaló narratív jelek használója országos szinten magas csoportkollektívizmust észlel (ld. leíró országos korreláció), de alacsony értéket tart kívánatosnak (ld. normatív országos korreláció).

Ez az eredmény – a Bakacsi-féle kutatásban meghatározott versenyképességi mintázattal összevetve – alacsonyabb szintű versenyképességre utal.

4.3 Intézményi kollektívizmus

4. táblázat: Az intézményi kollektívizmus korrelációi (a negatív korrelációk szürke háttérrel kiemelve).

	Tartalomelemzés				Motivációkutatás			
	Norm. szerv.	Norm. orsz.	Leíró szerv.	Leíró orsz.	Norm. szerv.	Norm. orsz.	Leíró szerv.	Leíró orsz.
Cégtörténet	-0,970(*)	-0,941	-0,945	0,561	-0,551	-0,467	-0,079	0,560
Életút	-0,594	-0,653	-0,864	0,271	-0,966(*)	-0,939	-0,674	0,792
Cégtervek	0,943	0,855	0,795	-0,518	0,741	0,859	0,477	-0,951(*)
Siker, kihívás	-0,512	-0,542	-0,866	0,083	-0,605	-0,710	-0,764	0,475

A mintákat elemezve, jelzéseiket összegezve az alábbi mintázatot feltételezhetünk:

5. táblázat: Az intézményi kollektívizmus narratív és kulturális korrelációja.

	szervezetben a nyilatkozó...	országosan a nyilatkozó...
A múltra vonatkozó narrációban az intézményi kollektívizmus markerei	alacsony intézményi kollektívizmust észlel és kíván	alacsony intézményi kollektívizmust kíván, miközben magasat észlel
A jövőre vonatkozó narrációban az intézményi kollektívizmus markerei	magas intézményi kollektívizmust észlel és kíván	alacsony intézményi kollektívizmust észlel, és magasat kíván

Ez az eredmény – a Bakacsi-féle kutatásban meghatározott versenyképességi mintázattal összevetve – magasabb szintű versenyképességre utal.

4.4 A tartalomelemzés és a motivációkutatás alkalmazott eljárásainak kontrollja

A 6. táblázat azt mutatja, hogy a tartalomelemzés és motivációkutatás módszereivel mely és kérdéscsoportokban sikerült az orientációkat egymással szignifikáns módon kimutatni.

6. táblázat: A tartalomelemzés és a motivációkutatás közötti korrelációk.

	hatalmi távolság	bizonyta- lanságke- rülés	csoport- kollekti- vizmus	intézm. kollekti- vizmus	teljesít- ményorien- táció	jövő- orien- táció	Σ
Cégtörténet (múlt)	0,942	-0,159	0,190	0,370	0,558	0,166	2,067
Életút (múlt)	0,604	-0,191	0,805	0,378	-0,368	0,050	1,278
Cégtervek (jövő)	0,948	0,053	0,359	0,491	-0,172	-0,249	1,430
Siker, kihívás (múlt)	-0,288	0,126	0,814	0,887	-0,672	-0,306	0,560
Σ	2,206	-0,172	2,169	2,125	-0,654	-0,338	2,067

A két módszertan közötti korreláció feltárása a hatalmi távolság, valamint a csoport- és az intézményi kollektívizmus esetében sikerült leginkább, legkevésbé a teljesítményorientációban. A kérdéscsoportokat tekintve leginkább a cégtörténetben, legkevésbé a szabadabb tartalmú siker, kihívás témájában sikerült az orientációkat egyöntetűen azonosítani.

5 Összefoglalás

A kutatás eddigi eredményei megmutatták, hogy a tartalomelemzés és a motivációkutatás egyaránt alkalmas versenyképességi kulturális orientációk azonosítására. A módszertanok egymástól függetlenül és együtt is használhatók. Ez utóbbi esetben van mód a módszerek és a kapott eredmények kontrolljára. Lehetőség kínálkozik továbbá más, nyelvészeti, szociálpszichológiai, közgazdasági és menedzsmentkutatások eredményeinek bevonására is, melyek megerősíthetik az e közleményben is vázolt eredményeket. Mindez a folyamatban lévő projektben meg is történik. E különböző módszertanok egybevágó eredményei felhasználhatók az egyes vizsgált intézmények versenyképességének prediktív szempontú jellemzésére is.

E vezetéstudományi PhD-kutatás eredményeinek értékelése még folyamatban van. A projekt honlapja: <http://www.gmconsulting.hu/inf/cikkek/312/index.php>

Hivatkozások

- Zanassi, A.: Text mining: the new competitive intelligence frontier : real cases in industrial, banking and telecom / SMEs world. VSST2001 Conference Proceedings, Barcelona, Oct. 17, (2001); G. S. Day, H. J. Schoemaker, P.: Tartsuk szemmel a perifériát. Harvard Businessmanager (2006. május) 74-85
- vö.: Wormell, I.: Adding values to the retrieved information. FID Review 1 (1999) 4/5 83-90
- bővebben pl.: Róka J.: Kulturális változatok a nyelvhasználatban. In: Róka J., Hochel, S. (szerk.): Interkulturális és nemzetközi kommunikáció a globalizálódó világban. Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola, Budapest (2009) 147-50
- Flower, R.: Hatalom. In: Síklaki I. (szerk.): Szóbeli befolyásolás, II. Nyelv és szituáció. Typotex, Budapest (2008) 236
- House et al.: Culture, leadership, and Organizations. The GLOBE study of 62 societies (Vol. 1.) Sage, Thousand Oaks, CA (2004) 15

6. House, R., Javidan, M., Hanges, P., Dorfman, P.: Understanding cultures and implicit leadership theories across the globe: an introduction to project GLOBE. *Journal of World Business* 37 (2002) 3-10
7. Bakacsi Gy.: Kultúra és gazda(g)ság – A gazdasági fejlődés és fejlettség és a GLOBE kultúraváltozóinak összefüggései. *Vezetéstudomány* 38 (2007) Különszám 35-45
8. Garelli, S.: Competitiveness of nations: The fundamentals: World competitiveness Yearbook. IMD, Lausanne (2005)
9. pl.: Ehmann B.: A szöveg mélyén: a pszichológiai tartalomelemzés. Új Mandátum, Budapest (2002), László J.: Történetek tudománya : bevezetés a narratológiába. Új Mandátum, Budapest (2005), p. 239, Flower R.: Hatalom. In: Síklaki I. (szerk.) Szóbeli befolyásolás. II. Nyelv és szituáció. Typotex, Budapest (2008), Pennebaker, J. W.: What our words can say about us: Toward a broader language psychology. *Psychological Science Agenda* 15 (2002) 8-9.
<http://homepage.psy.utexas.edu/HomePage/Faculty/Pennebaker/Reprints/PsychSciAgenda.pdf>
10. Kapitány Á., Kapitány G.: *Hogyan beszélnek vágyaink és törekvéseink*. Szorobán, Budapest (1993)
11. Bakacsi Gy.: The Pendulum Effect: Culture, Transition, Learning. In: Makó Cs., Warhurst, Ch. (eds.): *The management and organisation of firm in the global context*. Institute of Management Education, University of Gödöllő, Department of Management and Organisation, Budapest University of Economic Sciences, Budapest (1999) 111-118